

ԳՐԱԽՕՍՆԿԱՆ—ՔՆՆԵՐԴՈՏՆԿԱՆ

Նիկ. Սարգսեան. Գասապիրը բնական պատմութեան
Հայոց միդասեան զպրոցների համար. գինը 30 կոպ.

Բնական պատմութեան մեթոդիկան տնտիճանարար է զարգացել. անցեալներում բնական պատմութիւն ասելով հասկացում էր կենդանիների, բոյսերի, հանքերի զուտ նկարագիրը. արտաքինը կազմում էր հետաքրքրութեան կենդրոնը: Աշակերտը սկսում էր նկարագրել կենդանուն գլխից սկսած մինչև պոչը և կամ այլ կերպ: Աչքերը, ականջները, ատամների տեսակները և քանակը, բոյսերի ձևը, տերևների կերպը ապրելու մի քանի պայմանները կազմում էին բնական պատմութեան բուն նիւթը: Աշակերտի հոգին մնում էր անտարբեր դէպի նիւթը. հազար անգամ տեսածը, տնտղածը նորից էր կրկնում. չկար նոր, հետաքրքիր և մտքին առատ նիւթ մատակարարող տեսակէտ:

Բնական գիտութիւնների զարգացման հետ նոր ուղիների մէջ մտաւ նաև զպրոցական բնագիտութիւնը: Բնական գիտութիւնները 19-րդ դարու ընթացքում զարձան պատճառական և բացատրական խնդիրներին հետևող գիտութիւններ: Պէտք է բացատրել և ոչ միայն նկարագրել զբաղման նիւթը: Կենդանիների մարմինները ներկայացնում են բաղմակերպութիւն. կենդանու մարմնի մասերը զանազան ձևափոխութիւնների են ենթարկուած և այնպէս, որ յարմարօրէն կատարեն իրենց վրայ դրուած պարտականութիւնները: Կենդանին ցատկող, վազող, մեծ կամ փոքր մարմնով է, որովհետև նրա օրգանների կազմը, կեանքի եղանակը այդ է թելադրում: Պէտք է կեանքի եղանակը բացատրել, պարզել օրգանների կազմից, ինչպէս և այս վերջիններիս յարմար լինելը կեանքի եղանակին և շրջապատող հանգամանքներին: Դպրոցում, նոյն իսկ ծխական դպրոցում պէտք է այս եղանակով անցնել մարդակազմութիւնը բուսաբանութիւնը և կենդանաբանութիւնը: Այս ուղղութեան յաջողակ փորձեր են եղել երոպական երկրներում. հին մեթոդը արդէն դուրս է գալիս մրցութիւնից: Մեր մօտ ևս այս նոր—կենսաբանական—մեթոդը հող է բռնել, մի քանի դասագրքեր կազմուած են այդ մեթոդով: Ուսուցիչները պէտք է ակամայից

ենթարկուեն այդ մեթոդին, եթէ վերոյիշեալ գրքերը իբրեւ դասագիրք են ընտրել: Որքան մեզ յայտնի է, մեր դպրոցներում ամենից տարածուած են այն դասագրքերը, որոնք բաւարարում են կենսաբանական սկզբունքին:

Այս նոր մեթոդը աշակերտներին մեծ հետաքրքրութիւն է պատճառում. շատ ճիշտ է նկատում պ. Սարգսեանը, «որ այդ ուղղութեամբ տարուած դասատուութիւնը ոչ միայն զրաւում է աշակերտութեան սէրն ու ուշադրութիւնը դէպի առարկան, այլ և զարգացնում է աշակերտի մէջ առողջ և տրամաբանական մտածողութիւն ու բնական երևոյթների պատճառներն ըմբռնելու ձգտումն»:

Պ. Սարգսեանը մեծ յաջողութեամբ կարողացել է կենսաբանական տեսակէտը անցկացնել օրգանիների նկարագիրների ժամանակ: Ամեն տեղ էլ կգտնէք նոյն սկզբունքի կիրառումը. մատչելի, երեխաներին դիւրըմբռնելի եղանակով են մշակուած նիւթերը. այդ տեսակէտից նա նոր պահանջներին բաւարարող մի գիրք է:

Պ. Սարգսեանը կենդանիների արտաքին նկարագրի վրայ առանձին ուշադրութիւն չի դարձնում և այդ բանը նա, ինչպէս յառաջաբանի մէջ պարզում է, արել է զիտաւորեալ կերպով. «իւրաքանչիւր կենդանու կամ բոյսի մասին խօսելիս, մենք աշխատել ենք ոչ թէ նկարագրել նրան, այլ բացատրել»: Պարզ է, որ հեղինակը զիտաւորեալ կերպով նկարագիրների վրայ ուշադրութիւն չէ դարձրել. սա միակողմանի տեսակէտ է որքան սխալ է զուտ նկարագրական տեսակէտով առաջնորդուելը, նոյնքան սխալ է միմիայն և միմիայն կենսաբանականը ի նկատի առնելը և մոռանալը կենդանիների և բոյսերի արտաքին նկարագիրները: Կենսաբանական մեթոդի ամենայայտնի ներկայացուցիչը, պրօֆ. Շմայլը նոյն խնդիրը այդքան միակողմանի չէ ըմբռնում. նա կարող է կերպով պաշտպանում է այն միտքը, որ կենսաբանական մեթոդը չի վերացնում նկարագրականի արժէքը: Կենդանու, բոյսի արտաքինի նկարագիրն էլ ունի իր առանձին կարևորութիւնը. պարզ, լիակատար, մշակուած պատկերացումներ պէտք է տալ երեխաներին. օրգանի ֆունկցիան որոշելուց առաջ պէտք է նախ առարկայօրէն ճանաչել նրա արտաքինը: Ճիշտ որ կարելի է համաձայն լինել այն կարծիքի հետ, թէ արտաքին նկարագիրը կարելի է չգնել դասագրքի մէջ ծաւալը չմեծացնելու համար, սակայն դրա փոխարէն գրքի յառաջաբանում պէտք է պաշտպանուէր պ. Սարգսեանի կարծիքին հակառակ տեսակէտ և ուսուցչին յանձնարարուէր անկախօրէն տեղեկութիւններ տալ

կենդանիների և բոյսերի արտաքինի մասին: Կոնկրետ պատկերացումները և դիտելու մէջ վարժուելը այնքան կարևոր հանգամանք է, որքան երևոյթների պատճառական կապը գտնելը:

Սարգսեանը երկդասեան դպրոցների համար արդէն վաղուց բուսաբանութեան և կենդանաբանութեան դրքեր է հրատարակել, որոնք սակայն անյարմար էին միդասեան դպրոցների համար: Այժմ այս նոր դասագրքի միջոցաւ, որի մէջ ամփոփուած են մարդակազմութեան, կենդանաբանութեան, բուսաբանութեան և մարմինների մասին հիմնական գիտելիքները, լրանում է մի մեծ պակաս. դասագիրք գործածող ուսուցիչներին հնարաւորութիւն է տրուում միդասեան դպրոցներում գործածելու մի շատ յաջող կազմած դասագիրք:

Մեր կարծիքով բնական գիտութիւնները պէտք է անցնել առանց դասագրքի. կենդանին, նկարը, մոդելը պէտք է լինեն այն պայմանները, որոնց մասին աշակերտը ուսուցչի ղեկավարութեամբ պէտք է խօսէ և մտածէ: Սակայն այն ուսուցիչները, որոնք անպայման կողմնակից են դասագիրք գործածելու և կամ ցանկանում են աշակերտներին բնագիտական ընթերցանութեան գիրք տալ, կարող են ամենայն վստահութեամբ գործածել Սարգսեանի այս նոր լոյս տեսած դասագիրքը:

Գ. Էդիլեան

